

УДК 341.3

DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-2-14-173-181>

ORCID ID 0000-0003-4323-2883

Вітко Олександр Юрійович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ

СТЯГНЕННЯ ШКОДИ З РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ЗАВДАНОЇ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ, ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. В статті автором проводиться аналіз норм міжнародного права збройних конфліктів, які порушуються росією внаслідок завдання ударів по цивільній інфраструктурі. Також аналізуються наявні на сьогодні точки зору правників щодо заходів, які слід вживати суб'єктам господарювання в Україні для забезпечення відшкодування збитків, завданих росією внаслідок порушення норм міжнародного права збройних конфліктів. На основі дослідження автором наводяться формування теоретичних та практичних правових пропозицій для суб'єктів господарювання в Україні щодо заходів, які слід вживати наразі для забезпечення відшкодування збитків, завданих росією внаслідок порушення норм міжнародного права збройних конфліктів.

Ключові слова: суб'єкти господарювання, відшкодування збитків, міжнародний збройний конфлікт, об'єкти цивільної інфраструктури, міжнародне право збройних конфліктів, міжнародне публічне право.

Annotation. The author analyzes the norms of international law of armed conflicts, which are violated by Russia as a result of launching strikes on civilian infrastructure, namely the norms of the Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949, relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I), of June 8, 1977. It is stated that all the strikes inflicted by Russia on the civil infrastructure in Ukraine, including the civil infrastructure of business entities, were carried out in violation of the norms of the international law of armed conflicts, in particular the fundamental principles of distinction, proportionality, etc. Conclusions are given that Russia, as an aggressor state and a participant in an international armed conflict, must bear international legal responsibility and compensate for the damage caused. Arguments are made that Ukraine already has a state aid program for Ukrainian citizens who own property damaged or destroyed by hostilities. We are talking about the fact that for business entities in Ukraine, Ukraine as a state does not provide compensation for losses caused by Russia as a result of military actions. The author analyzes the currently available viewpoints of lawyers regarding measures that should be taken by business entities in Ukraine to ensure compensation for damages caused by Russia as a result of violations of the international law of armed conflicts. Based on the author's research, the formation of theoretical and practical legal proposals for business entities in Ukraine regarding the measures that should be taken at the moment to ensure compensation for damages caused by Russia as a result of violations of the norms of international law of armed conflicts are given. In particular,

business entities in Ukraine are now suggested to make independent efforts and use all opportunities to collect evidence that would confirm the fact that they have caused losses to business entities as a result of the military aggression of the Russia, and confirm the amount of such losses. It is also concluded that business entities in Ukraine can now apply to Ukrainian courts with a claim against Russia for compensation of damages and justify the need to deviate from the principle of judicial immunity of the state, which exists in international private law.

Keywords: *business entities, damages compensation, international armed conflict, civil infrastructure objects, international law of armed conflicts, international public law.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими практичними завданнями. Починаючи з 2014 року Україна веде боротьбу у міжнародному збройному конфлікті, розв'язаному росією.

Спочатку росія вела проти України гібридну війну, однак у лютому 2022 р. вдалася до відкритого повномасштабного вторгнення.

Внаслідок завдання військовими російської федерації ударів по цивільній інфраструктурі в Україні з порушенням норм міжнародного права збройних конфліктів (міжнародного гуманітарного права/законів і звичаїв війни) під час такого повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 року багатьом особам в Україні завдається величезна матеріальна шкода.

Ця матеріальна шкода завдається як громадянам України так, і суб'єктам господарювання, адже знищується цивільна інфраструктура як бізнесу так і громадян.

Проте, навіть уже станом на другий рік від початку такого повномасштабного вторгнення чіткого дієвого механізму стягнення суб'єктами господарювання в Україні збитків з російської федерації досі не розроблено і навіть більше, досі немає узгодженої думки щодо концепції такого механізму.

Тому, питання розроблення правового механізму стягнення суб'єктами господарювання в Україні збитків з росії, завданих внаслідок порушення міжнародних норм права збройних конфліктів є наразі актуальними та потребує поглибленого дослідження, адже вирішення цього питання напряму пов'язане із вирішенням наукових та практичних завдань стягнення з росії в примусовому правовому порядку таких збитків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі вирішенню цього питання приділено уже увагу В. Уркевичем, П. Пархоменком, Ю. Маршук, В. Грициком та іншими.

Однак, теоретичні та практичні питання стягнення на користь суб'єктів господарювання в Україні з росії збитків, які завдані внаслідок порушення норм міжнародного права збройних конфліктів досі не мають свого вирішення. Тому дане питання залишається актуальним.

Метою дослідження є формування теоретичних та практичних правових пропозицій для суб'єктів господарювання в Україні щодо заходів, які слід вживати наразі для забезпечення відшкодування збитків, завданих росією внаслідок порушення норм міжнародного права збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормами міжнародного права збройних конфліктів (міжнародного гуманітарного права) передбачено низку принципів, які покликані захистити цивільне населення від жорстокостей та жахів війни і вберегти цивільні об'єкти від ударів по них.

Так, існує принцип «розрізнення» (ще відомий як «розмежування»), який передбачає, що учасники збройного конфлікту мають постійно в ході військових дій та плануванні ударів розрізняти цивільне населення та цивільні об'єкти, від комбатантів і військових об'єктів.

Комбатанти та військові об'єкти вважаються при веденні воєнних дій у військовому конфлікті законними цілями, а от цивільне населення та цивільні об'єкти перебувають під захистом і напад на них є неправомірним.

Щодо міжнародних збройних конфліктів цей принцип закріплений у нормах Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (далі - Протокол I).

Так, ст. 48 Протоколу I визначено, що для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів, а також цивільні й воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів.

Стосовно захисту цивільного населення у Протоколі I передбачено ст. 51, згідно з положеннями якої цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями. Цивільне населення як таке, а також окремі цивільні особи не повинні бути об'єктом нападів. Заборонено акти насильства чи загрози насильства, що мають головною метою тероризувати цивільне населення. Цивільні особи користуються захистом, передбаченим цим розділом, за винятком окремих випадків і на такий період, поки вони беруть безпосередню участь у воєнних діях. Напади невибіркового характеру заборонено. До нападу невибіркового характеру належать: напади, не спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні воєнні об'єкти; або напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з цим Протоколом; і які, таким чином, у кожному такому випадку поразяють воєнні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх.

Захисту цивільних об'єктів присвячена ст. 52 Протоколу I, згідно з нормами якої цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій. Цивільними об'єктами є всі ті об'єкти, які не є воєнними об'єктами. Напади повинні суворо обмежуватися об'єктами. Що стосується об'єктів, то воєнні об'єкти обмежуються тими об'єктами, які через свій характер, розміщення, призначення або використання вносять ефективний вклад у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу. У разі сумніву в тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, місце відправлення культу, житловий будинок чи інші житлові будови або школа, для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях.

Принцип «розрізнення» можна назвати найважливішим принципом міжнародного права збройних конфліктів, який стосується захисту цивільного населення та цивільних об'єктів.

Крім цього, на захист цивільного населення та цивільних об'єктів також стає наявний в міжнародному праві збройних конфліктів принцип «пропорційності», який передбачає, що учасник міжнародного конфлікту, який планує напад або приймає рішення про нього має утриматися від нападу або відмінити чи зупинити його, якщо від нападу можна очікувати випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдання випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним по відношенню до конкретної і прямої воєнної переваги, яку передбачається отримати.

Щодо міжнародних збройних конфліктів цей принципи закріплені в Протоколі I, зокрема в ст. 57 якого передбачено, що ті, хто планує напад або приймає рішення про його здійснення: роблять все практично можливе, щоб пересвідчитися в тому, що об'єкти нападу не є ні цивільними особами, ні цивільними об'єктами й не підлягають особливому захисту, а є воєнними об'єктами, і що згідно з положенням цього Протоколу напад на них не заборонено; вживають усіх практично можливих запобіжних заходів при виборі засобів і методів нападу з тим, щоб уникнути випадкових втрат життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і випадкової шкоди цивільним об'єктам і, в усякому випадку, звести їх до мінімуму; утримуються від прийняття рішень про здійснення будь-якого нападу, який, як можна очікувати, викличе випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдасть випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним щодо конкретної і прямої воєнної переваги, яку передбачається одержати; напад відміняється або зупиняється, якщо стає очевидним, що об'єкт не є воєнним, що він підлягає особливому захисту, або що напад, як можна очікувати, викличе випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і завдасть випадкової шкоди цивільним об'єктам або те й інше разом, що було б надмірним щодо конкретної і прямої воєнної переваги, яку передбачається отримати.

Отже, всі удари, які завдані росією по цивільній інфраструктурі в Україні, в тому числі по цивільній інфраструктурі суб'єктів господарювання, здійснені з порушенням норм міжнародного права збройних конфліктів, зокрема основоположних принципів розрізнення, пропорційності тощо.

Тому, росія як держава агресор та учасник міжнародного збройного конфлікту повинна понести міжнародну правову відповідальність та відшкодувати завдані збитки.

Із самого початку цього повномасштабного вторгнення на вітчизняному рівні та на міжнародному рівні почало обговорюватися питання про стягнення з російської федерації збитків, завданих нічим не виправданою агресивною війною в порушення всіх норм міжнародного права, в тому числі норм *jus cogens*, які не можуть бути порушені за будь-яких умов і щодо застосування яких немає виключень.

Якщо говорити про питання відшкодування шкоди громадянам України внаслідок знищення чи пошкодження житла від воєнних дій, то в Україні уже є прийняті та затверджені правові і фінансові механізми компенсації такої шкоди.

Так, Україна в рамках програми допомоги від держави для власників житла - пошкодженого або зруйнованого через бойові дії уже зараз надає громадянам компенсації за знижене або пошкоджене житло.

Для реалізації такої державної програми компенсації за знищене чи пошкоджене житло було прийнято Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року № 2923-IX і постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 року № 600 Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна, від 21 квітня 2023 року № 381 Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій,

терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги “єВідновлення”.

Після компенсації шкоди громадянам України, держава Україна або органи місцевої влади можуть вимагати відшкодувати виплачені ними компенсаційні кошти від російської федерації або відшкодувати ці витрати за рахунок активів російської федерації в Україні та за кордоном.

До цієї думки наводять норми, що викладені в частинах 18, 19 ст. 8 Закону України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX, якими визначено, що одночасно з наданням грошової компенсації за знищений об’єкт нерухомого майна шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку або фінансування придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі фінансування придбання такого приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому, або інвестування/фінансування його будівництва) з використанням житлового сертифіката отримувач компенсації укладає договір про відступлення державі/територіальній громаді права вимоги до Російської Федерації щодо відшкодування збитків за знищений об’єкт нерухомого майна, завданих внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, в обсязі отриманої компенсації у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; у разі якщо ціна квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі такого приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому), фінансування придбання (інвестування/фінансування їх будівництва) яких здійснюється з використанням житлового сертифіката, є нижчою за грошову суму, зазначену в житловому сертифікаті: 1) відомості про суму такої недоотриманої компенсації за знищений об’єкт нерухомого майна обліковуються в Реєстрі пошкодженого та знищеного майна; 2) сплата отримувачу компенсації за знищений об’єкт нерухомого майна суми недоотриманої компенсації здійснюється у порядку, визначеному законом, за рахунок грошових коштів, отриманих від Російської Федерації для відшкодування збитків за знищений об’єкт нерухомого майна, завданих внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Варто лише звернути увагу на те, що наразі в цьому Законі така норма щодо відступлення державі/територіальній громаді права вимоги до російської федерації стосується відшкодування збитків за знищений об’єкт нерухомого майна з використанням житлового сертифіката.

Проте, якщо вести мову про компенсацію збитків, які завдані росією внаслідок воєнних дій для суб’єктів господарювання в Україні, то Україна наразі самостійно таких компенсацій бізнесу (для суб’єктів господарювання в Україні) не здійснює і подібної державної програми компенсацій немає.

Тому постає питання, як діяти суб’єктам господарювання в Україні у випадках, коли вони зазнали збитків внаслідок воєнних дій та внаслідок ударів російської федерації по їх активах, торгових приміщеннях, складських приміщеннях тощо.

З цього приводу уже є багато аналітичного матеріалу різних аналітиків, юристів в різних виданнях і ресурсах.

Так, Тімур Бондарев зазначає, що наразі немає досконалого механізму для стягнення втрат з рф, нові механізми продовжують формуватися, а це означає, що можливості для ефективної юридичної боротьби з рф обов’язково з’являться; в будь-якому випадку, дуже

важливо мати якісну доказову базу щодо відповідних збитків, з тим, щоб при відкритті «вікна можливостей» одразу скористатись ним та без зволікання звернутись до того форуму, який надаватиме найкращі можливості для компенсацій; саме тому, наша основна порада бізнесу наразі полягає в тому, щоб фокусуватись саме на фіксації завданих збитків, зборі якісних доказів та формуванні файлів (зокрема щодо конкретного розміру понесених збитків), які можна буде використати як в Україні, так і в інших юрисдикціях з дуже високими стандартами доказування [1].

Юлія Маршук та Віталій Грицик зауважують, що 17 травня Саміт Ради Європи виніс Постанову про створення розширеної часткової угоди про реєстр збитків, заподіяної агресією російської федерації проти України; 43 країни та Європейський Союз приєдналися або виявили намір приєднатися до Реєстру, створеного учасниками Саміту глав держав та урядів Ради Європи, який проходив у Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року; у даній Постанові зазначено, що робота Реєстру, включаючи його цифрову платформу з усією інформацією про претензії та доказами, які він містить, має стати першим компонентом майбутнього міжнародного механізму компенсації, який буде створено окремим міжнародним інструментом у співпраці з Україною; точну форму майбутнього механізму компенсації ще належить визначити, але вона може включати комісію з розгляду претензій і компенсаційний фонд для розслідування та розгляду претензій та/або виплати компенсації за збитки, спричинені міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні чи проти України; як бачимо, перші кроки до створення міжнародного механізму компенсації жертвам російської агресії вже зроблені; тому бізнесу, який постраждав від військової агресії рф, вже сьогодні треба діяти, щоб в майбутньому мати можливість отримати відшкодування; і сьогодні на національному рівні єдиним варіантом залишається вчинення самостійних дій, таких як подання позову до суду про стягнення матеріальних збитків з рф [2].

Якби не розвивалися дискусії щодо порядків та механізмів стягнення з росії завданих нею збитків від військової агресії суб'єктам господарювання в Україні, на шляху стягнення таких збитків постають певні перешкоди, серед яких цинічне ігнорування росією норм міжнародного права і практично передбачена наперед відмова добровільно відшкодувати таку шкоду, а також норми міжнародного права, які визначають імунітет держави, за яким будь-яка суверенна держава не повинна підкорятися рішенням судів, прийнятим в іншій державі щодо суверенної держави.

Тому, варіант прийняття судом України рішення щодо стягнення шкоди з російської федерації виглядає малоефективним з точки зору норм міжнародного права та небажання нинішньої влади росії добровільно відшкодувати шкоду.

Однак, Верховний Суд в даному контексті виявився досить таки прогресивним та навіть низку вагомих обґрунтувань щодо незастосування в даному випадку судового імунітету росії.

У постанові Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі №308/9708/19, зазначається, що рф, вчинивши неспровокований і масштабний акт збройної агресії проти України, численні акти геноциду проти Українського народу, не має права далі посилатися на власний судовий імунітет, заперечуючи цим юрисдикцію судів України на розгляд і вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої актами агресії фізичній особі – громадянину України; Верховний Суд керувався тим, що країна-агресор діяла не в межах свого суверенного права на самооборону, а навпаки віроломно порушила всі суверенні права України, а тому, безумовно, надалі в такій категорії справ не користується своїм судовим імунітетом [3].

Крім того, в постанові Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі №428/11673/19 ведеться мова про те, що суд України має право ігнорувати імунітет рф та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі внаслідок збройної агресії росії, за позовом, поданим саме до цієї іноземної держави; підтримання імунітету рф є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері боротьби з тероризмом; судовий імунітет рф не підлягає застосуванню з огляду на порушення росією державного суверенітету України, що не є здійсненням рф своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом [4].

Суддя Верховного Суду, доктор юридичних наук, Віталій Уркевич Розкриваючи тему «Позови проти рф: їх юрисдикція та суверенний імунітет», вказував, що це питання є важливим і водночас складним: «На сьогодні Україна є драйвером багатьох процесів, у тому числі на міжнародно-правовій арені, зокрема і в питанні судового імунітету. Ми розуміємо, що всі цивільні позови щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії та воєнних злочинів, передбачають єдину мету – відновлення і захист прав людини. Проте часто позови, подані до національних судів, стикаються з певними перешкодами. Одна з таких перешкод – концепція судового імунітету, який є частиною імунітету держави, що застосовується в міжнародному праві і ґрунтується на державному суверенітеті. Держави є рівними в міжнародно-правовому спілкуванні, вони домовилися, що жодна з них не буде мати якихось переваг і юрисдикції щодо притягнення одна одної до відповідальності. Проте ця концепція має свої винятки, передбачені міжнародно-правовими актами (стосуються сфери комерційних, торгових відносин). Нині постає питання щодо винятку із судового імунітету у справах щодо відшкодування збитків жертвам серйозних порушень прав людини, зокрема воєнних злочинів» [5].

Голова Бахмацького районного суду Чернігівської області Павло Пархоменко також висловився, що різні механізми відшкодування шкоди не завжди можуть бути ефективними на практиці; наприклад, дискусійним є питання відшкодування шкоди, яка була заподіяна порушенням норм міжнародного гуманітарного права та істотним порушенням прав людини, шляхом подання позовів до національних судів, в яких відповідачем вказано державу-агресора, однак він переконаний, що держава, яка грубо порушує міжнародне гуманітарне право та права людини, може виступати відповідачем у національних судах, особливо з урахуванням сучасного розвитку міжнародного права в питанні юрисдикційного імунітету, яке не містить абсолютних вимог щодо його застосування, при цьому його обмеження залежить від особливостей ситуації, а агресія проти України, якраз таки і свідчить на користь обмежувального підходу, поряд з цим зрозуміло, що можуть бути інші проблеми, які пов'язані із виконанням таких рішень і реальними можливостями притягнення винних осіб до відповідальності [6].

Отже, наразі можна сказати, що суттєвими перешкодами на шляху розробки дієвого механізму відшкодування збитків росією, завданих бойовими діями в Україні суб'єктам господарювання є:

- цинічне та свавільне ігнорування російською федерацією норм міжнародного права, що, у свою чергу, не дає змогу цивілізованим способом змусити її виконувати рішення міжнародних судів;

- відсутність на міжнародному рівні єдино прийнятого правого механізму відшкодування шкоди внаслідок воєнних дій, адже щодо кожного конкретного випадку міжнародного воєнного конфлікту це питання вирішувалося своїм особливим шляхом;

- відсутність в країнах, які арештували (заморозили) активи російської федерації конкретних нормативних актів, які б дозволили передавати такі активи Україні для покриття збитків внаслідок воєнних дій;

- відсутність міжнародного-правового договору між державами, в яких арештовано активи російської федерації щодо порядку передання таких активів Україні для відшкодування збитків, завданих російською федерацією від її військової агресії проти України;

- наявність в міжнародному праві принципу імунітету держави, в тому числі судового імунітету, який ґрунтується на суверенітеті держави, і такий імунітет ставить під сумнів можливість прийняття судовими органами окремих держав рішень проти російської федерації щодо стягнення збитків від воєнних дій

- очевидне небажання нинішньої влади росії відшкодувати таку шкоду в добровільному порядку (у тому числі на підставі рішень судів України чи міжнародних судів або інших іноземних судів);

- відсутність в Україні державної програми компенсації збитків внаслідок воєнних дій суб'єктам господарювання.

Проте, на сьогодні існує переважна думка серед правників про те, що рано-чи пізно росії доведеться здійснювати відшкодування суб'єктам господарювання та іншим особам шкоди, завданої внаслідок її військової агресії проти України, і рано чи пізно механізм відшкодування такої шкоди буде створено на рівні судової практики, у тому числі практики міжнародних судів та/або на рівні нормативного регулювання, у тому числі міжнародно-правового.

Не виключено також, що в міжнародному праві можуть з'явитися норми звичаєвого права щодо порядку відшкодування шкоди потерпілим особам від війни.

Також Верховним Судом зайнято принципову прогресивну позицію щодо того, що судовий імунітет немає абсолютного характеру у випадку військової агресії російської федерації та завдання шкоди на території України українським особам.

Коли відповідні правові механізми відшкодування шкоди виникнуть, важливим питанням стане доведення фактів отримання збитків на основі доказів та доведення розміру таких збитків.

Висновки. Враховуючи вище викладене можна навести наступні формування теоретичних та практичних правових пропозицій для суб'єктів господарювання в Україні щодо заходів, які слід вживати наразі для забезпечення відшкодування збитків, завданих росією внаслідок порушення норм міжнародного права збройних конфліктів.

1. Суб'єктам господарювання в Україні слід уже зараз докладати самостійно зусиль та використовувати всі можливості для збирання доказів, які б підтверджували факт завдання їм збитків суб'єктам господарювання внаслідок воєнної агресії російської федерації, та підтверджували розмір таких збитків.

Широкого поширення набули наступні способи збирання таких доказів та фіксування ними таких збитків:

- Документи, надані органами Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі ДСНС), адже часто внаслідок ударів військових російської федерації виникають пожежі, які ліквідовуються саме ДСНС;

- Матеріали кримінальних проваджень Національної поліції України, які розслідують злочини, вчинені військовими російської федерації, зокрема злочинів за ст. 438 Кримінального кодексу України, адже застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом,

інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій кваліфікується як злочин порушення законів та звичаїв війни;

- документи, які складаються за участі місцевих органів влади комісій тощо;
- самостійно отримані суб'єктами господарювання світлина, відео наслідків завдання ударів по їх цивільній інфраструктурі;
- бухгалтерські та первинні документи, які підтверджують наявність до знищення чи пошкодження відповідних активів у суб'єкта господарювання;
- правовстановлювальні документи на нерухомість, яка знищена чи пошкоджена в наслідок ударів російської федерації;
- висновки експертиз, у тому числі щодо вартості пошкодженого чи знищеного майна, рівня упущеної вигоди тощо.

2. Також суб'єктам господарювання в Україні можна уже зараз звертатися в українські суди з позовом проти росії щодо відшкодування збитків та обґрунтовувати необхідність відступу від принципу судового імунітету держави, який існує в міжнародному приватному праві з посиланням на висновки, що викладені в постановках Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі №308/9708/19 та від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19.

Це дасть змогу для суб'єктів господарювання в Україні офіційно зафіксувати в національних судових органах факти завдання їм збитків росією внаслідок порушення норм міжнародного права збройних конфліктів, і коли буде напрацьовано дієвий механізм відшкодування такої шкоди, таке рішення суду може стати вагомим документом, що ухвалений іменем України для досягнення менти відшкодування шкоди.

Література:

1. Тімур Бондарєв Втрати бізнесу від війни рф проти України: де і як отримати відшкодування? // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/24/687375/index.amp> (дата звернення 14.11.2023).
2. Юлія Маршук Як бізнесу відшкодувати збитки від військової агресії рф. Поради адвокатів // Юрліга. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/analytics/219763_yak-bznesu-vdshkoduvati-zbitki-vd-vyskovo-agres-rf-poradi-advokatv (дата звернення 14.11.2023).
3. Притягнення рф до відповідальності за шкоду, завдану внаслідок війни, має забезпечити повне відшкодування заподіяних збитків і запобігти вчиненню актів агресії в майбутньому – суддя ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1490306/> (дата звернення 14.11.2023).
4. Юридична спільнота обговорила питання відшкодування збитків, завданих росією. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1279148/> (дата звернення 14.11.2023).
5. Павло Пархоменко Державний імунітет дірявий // Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/151329.html> (дата звернення 14.11.2023).